

«ՆՈՐ ԱՂՔԱՏՆԵՐ» ՀԱՍԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ. ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԴՐՍԵՎՈՐՈՒՄՆԵՐ

Գոհար Վազգենի Վարդանյան Գառնիկ Լյովայի Մամիկոնյան

Հոդվածը ստացվել է՝ 05.09.22, ուղարկվել է գրախոսման՝ 23.09.22., երաշխավորվել է տպագրության՝ 26.10.22

Ներածություն

Հոդվածի արդիականությունը: Վերջին տասնամյակների ընթացքում բավականին հաճախ է խոսվում «նոր աղքատության» երևույթի և «նոր աղքատներ» բնակչության խմբերի մասին: Այս հետազոտությունում նպատակ է դրված ուսումնասիրել այդ հասկացությունները և վերլուծել դրանք ՀՀ Վիճակագրության կոմիտեի կողմից հրատարակած տվյալների հիման վրա:

«Նոր աղքատությունը» բազմիմաստ արտահայտություն է, այն նկարագրում է մի շարք տարբեր երևույթներ՝ կապված աղքատության մասին պատկերացումների փոփոխության հետ: Այդ բառակապակցությունն օգտագործվում է տարբեր ոլորտների հետազոտողների, ինչու չէ նաև լրագրողների կողմից, և այդ հասկացության ըմբռնումը կախված է տվյալ կոնկրետ համատեքստից: «Նոր աղքատություն» բառակապակցությունը ի հայտ է եկել վերջին տասնամյակների ընթացքում և տարբեր կերպ է ընկալվում տարբեր երկրներում ու տարբեր ժամանակաշրջաններում:

Հոդվածի նպատակը: Այս հետազոտությունում նպատակ է դրված ուսումնասիրել «նոր աղքատություն» և «նոր աղքատներ» հասկացությունները, տալ դրա սահմանումները տարբեր հեղինակների կողմից, ուսումնասիրել բնակչության այդ շերտի դրսևորման առանձնահատկությունները աշխարհի տարբեր երկրներում և, մասնավորապես, Հայաստանի Հանրապետությունում:

Այդ նպատակին հասնելու համար հոդվածում դրվել են հետևյալ *խնդիրները*՝

- ՀՀ Վիճակագրության կոմիտեի կողմից հրատարակած պաշտոնական տվյալների հիման վրա վերլուծել հանրապետությունում կենսաթոշակառուների նշանակված ամսական կենսաթոշակի միջին չափի դինամիկան վերջին հինգ տարիներին, դիտարկելով բնակչության այդ շերտին որպես «նոր աղքատներ»-ի դրսևորման առանձնահատկություններից մեկի,

- ուսումնասիրել ՀՀ բնակչության ծննդյան պահից սկսած կյանքի սպասվող տևողության դինամիկան վերջին հինգ տարիներին, դիտարկելով կյանքի սպասվող տևողության ավելացումը որպես «նոր աղքատության» դրսևորման առանձնահատկություն,

- ուսումնասիրել ՀՀ կենսաթոշակառուների թվաքանակի ցուցանիշների շարժընթացը (դինամիկան) վերջին հինգ տարիներին՝ 2016-2020 թթ. ընկած ժամանակահատվածում որպես նոր աղքատության դրսևորման երևույթի և բնակչության խոցելի խմբերից մեկի:

Թեմայի ուսումնասիրվածության աստիճանը: Հայաստանում այս կտրվածքով առանձին երկրների փորձի ուսումնասիրություն չի կատարվել, առավել ևս՝ չի կատարվել բնակչության նշված շերտերի ստեղծման, դրանց ձևավորման առանձնահատկությունների և զարգացման վերլուծություն: «Նոր աղքատություն» և «նոր աղքատներ» հասկացությունները ուսումնասիրվել է մի շարք արտասահմանյան հեղինակների կողմից, դրանց թվում՝ Ս. Արմսթրոնգի, Ն.Տիխոնովայի, Ս.Բիրյուկովայի, Յու.Բոնդարենկոյի և ուրիշների գիտական հոդվածների, ատենախոսությունների շրջանակներում, ինչի մասին մենք հանգամանորեն ուսումնասիրել և ներկայացրել ենք մեր հոդվածում:

Գրականության վերլուծություն

Ռուսաստանում նոր աղքատություն են անվանում 1990-ական թվականների շուկայական բարեփոխումներից հետո առաջացած աղքատությունը, 2000-ականների տնտեսական աճի հետևանքով առաջացած բնակչության եկամուտների՝ բարեկեցության և նորմալ կենսամակարդակի հարաբերական ընկալումների փոփոխությունը, ինչպես նաև 2010-ականների տնտեսական հիմնախնդիրների ֆոնին բնակչության կենսամակարդակի անկումը:

Հայտնի է, որ 1990-ականների շուկայական բարեփոխումները հանգեցրին ԽՍՀՄ-ում գործող բազմաթիվ սոցիալական ծրագրերի փլուզմանը: Մասնավորապես, զբաղվածությունը դադարեց պարտադիր լինելուց, առաջացավ գործազրկությունը, որն էլ ավելի խորացավ տնտեսական անկմամբ: Պետական սոցիալական ապահովությունը փոխարինվեց սոցիալական ապահովագրության տարբեր ձևերով, որոնք շատ ավելի համահունչ էին շուկայական պայմաններին: Արդյունքում ձևավորվեց նոր աղքատների խավ: Աղքատությանը նվիրված ռուս հեղինակների աշխատություններում¹ նշվում է, որ նոր աղքատները սովորական տնային տնտեսություններ են, որոնք նախկինում վարում էին նույն կենսակերպը, ինչ հասարակության հիմնական մասը: Նրանց մեծ մասն աշխատում է պետական հատվածում (բյուջետային հաստատություններում): Իրենց հերթին, հին աղքատներն այն տնային տնտեսությունների ներկայացուցիչներ են, որոնք դեռևս բարեփոխումներից առաջ էլ աղքատ էին. դրանք են՝ բազմազավակ ընտանիքները, միայնակ մայրերը, բարոյազրկված հարբեցողների ընտանիքները և հաշմանդամները: Ռուս հեղինակները իրենց աշխատություններում նշում են նաև, որ բարեփոխումներից տուժածների թվում հիմնականում գտնվում են նախկինում արդյունաբերական ձեռնարկություններում աշխատած բանվորական խմբերի այն ներկայացուցիչները, որոնք չեն կարողացել գոյատևել տնտեսական նոր պայմաններում:

Հարկ է նշել, որ 2000-ականների սկզբին գրանցված տնտեսական աճը նվազեցրեց աղքատության շեմից ցածր գտնվող մարդկանց թիվը և այս առումով

¹ Тихонова, Н.Е. Феномен городской бедности в современной России. - М.: Летний сад, 2003, 408 с. 2. Численность населения с денежными доходами ниже величины прожиточного минимума и дефицит денежного дохода (Росстат. Дата обращения: 5 мая 2020), Бирюкова С.С. и др. Семьи с детьми в России: уровень жизни и политика социальной поддержки. - М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2019. 153 с

առավել արդիական դարձան ոչ թե բացարձակ, այլ հարաբերական աղքատության չափանիշները: Սակայն, վերջին ժամանակաընթացքում, կապված տնտեսական հիմնախնդիրների հետ նկատվում է բնակչության կենսամակարդակի իջեցում, որոնք պայմանավորված են ինչպես օբյեկտիվ պատճառներով, այնպես էլ սուբյեկտիվ զգացումներով: Այդ իսկ պատճառով էլ, նոր աղքատություն հասկացությունը սկսում է կիրառվել նոր համատեքստում: Օրինակ՝ նշվում է, որ աղքատությունը «երիտասարդացել է»։ «աղքատների խմբում ներկայումս (2021թ. ՌԴ տվյալներով) 31%-ը կազմում են մինչև տասնվեց տարեկան երեխաները, իսկ դրանց տեսակարար կշիռը 2007թ.-ին բնակչության ընդհանուր թվաքանակում կազմում էր ընդամենը 21%»: Այսինքն՝ վերջին տասնչորս տարում այն ավելացել է 10%-ով:

Աշխարհի մնացած երկրներում նույնպես կիրառվում է «Նոր աղքատություն» բառակապակցությունը: Օրինակ, Մեծ Բրիտանիայում երբեմն «Նոր աղքատություն» են անվանում սոցիալական պետության փլուզման հետևանքով առաջացած բնակչության կենսամակարդակի անկումը: Այդ նույն համատեքստում նոր աղքատության ֆենոմենը ուսումնասիրվել է Եվրոպական համայնքի երկրների և Միացյալ Նահանգների նկատմամբ: Բացի այդ, մտավախություն կա, որ կյանքի սպասվող տևողության ավելացումը ևս կարող է հանգեցնել նոր աղքատության:

Դեռևս 1988 թվականին լույս տեսած «Համառոտ քաղաքական բառարան»-ում տրված է «Նոր աղքատներ» հասկացության մեկնաբանությունը՝ հետևյալ կերպ՝ «Նոր աղքատներ» հասկացությունը առաջացել է 70-80-ական թվականների վերջին, այն ձևավորվել է զարգացած կապիտալիստական երկրներում 70-ական թվականների սոցիալ-տնտեսական ճգնաժամի ժամանակ գործազուրկների կոնկրետ զանգվածային խմբին բնութագրելու համար: Որպես կանոն, «Նոր աղքատներ» են անվանում նախկինում հմուտ և լավ վարձատրվող բանվորներին ու ծառայողներին, ովքեր ստանում են գործազրկության նպաստ կամ ունեն եկամտի այլ, երբեմն թաքնված աղբյուրներ (զբաղվածություն այսպես կոչված «սև» կամ «ընդհատակյա» տնտեսությունում, այսինքն՝ օրենքը շրջանցելով ստեղծված և գործող ձեռնարկություններում): Դրանք երբեմն ներառում են նաև համեմատաբար հարուստ ընտանիքների երիտասարդներին, ովքեր աշխատանք չեն գտնում դպրոցը կամ բարձրագույն ուսումնական հաստատությունն ավարտելուց հետո և ապրում են իրենց ծնողների հաշվին: Իրենց սոցիալական բնույթով «Նոր աղքատներ»-ը զգալիորեն տարբերվում են ավանդական գործազուրկներից: Նրանք սովորաբար ավելի հեշտ են դիմանում գործազրկությանը նյութական առումով և ավելի դժվար՝ հոգեբանորեն: Սոցիալական խմբերին պատկանող «Նոր աղքատների» շարքում, որոնք մինչև վերջերս գրեթե չեն բախվել գործազրկության հետ, տարածված են թմրամոլությունը և ալկոհոլիզմը, իսկ ինքնասպանությունների տոկոսը բարձր է: Ավելի լայն իմաստով, «Նոր աղքատներ» հասկացությունը կիրառվում է բոլոր անապահով մարդկանց նկատմամբ՝ ընդգծելու զանգվածային աղքատության երևույթի ֆենոմենի «նորույթը», որն առաջացել է զարգացած կապիտալիստական երկրներում համեմատաբար

երկար ընդմիջումից հետո:»¹

«Գիտական գրականության մեջ չքավորներին՝ չունևորներին որպես սոցիալական շերտի, ինչպես և այդ շերտի այնպիսի կատեգորիաներին, ինչպիսիք են աղքատներն ու մուրացկանները, դասում են նաև հաշմանդամներին, ցածր վարձատրվող աշխատողներին, բազմազավակ ընտանիքներին, անօթևաններին և բնակչության մնացած նմանատիպ խմբերին, մասնավորապես, հատուկ շերտերում առանձնացնելով «նոր (աշխատող) աղքատներին» և, այսպես կոչված, «վտանգավոր դասին»²:

Իսկ եռհատորյա սոցիոլոգիայի գրքի բառարանում «Նոր աղքատներ» հասկացությունը մեկնաբանվում է հետևյալ կերպ. ««Նոր աղքատներ»-ը բնակչության այն շերտերն են, որոնք իրենց կրթությամբ և որակավորմամբ, սոցիալական կարգավիճակով և ժողովրդագրական իրավիճակով նախկինում երբևէ չեն պատկանել բնակչության ստորին շերտերին (դրանք են՝ պետական հատվածում զբաղված բյուջետային հիմնարկների աշխատողները՝ բանվորները և ծառայողները, որոնք ներկայումս իրենց կենսամակարդակի իջեցման հետևանքով տվյալ պահին գտնվում են աղքատության շեմին):»³

Աշխարհի տարբեր երկրներում նոր աղքատության երևույթը կապում են նաև սոցիալական աջակցության ոլորտում պետության դերի նվազման հետ: Պետության մասնակցության անկումը սրվեց 1980-ականների բարեփոխումներից հետո. Ռեյգանոմիկան՝ ԱՄՆ-ում, Թետչերիզմը՝ Մեծ Բրիտանիայում, տնտեսական ռացիոնալիզմը՝ Ավստրալիայում և այդպես շարունակ:

Ռեյգանոմիկան (անգլ. Reaganomics) իրենից ներկայացնում է 1981-1989 թթ. Ռոնալդ Ռեյգանի նախագահության օրոք ամերիկյան կառավարության վարած տնտեսական քաղաքականությունը: Այն ԱՄՆ-ում Հանրապետական կուսակցության պահպանողական մտածողությամբ ուժերի իշխանության գալու հետ կապված, այսպես կոչված, նեոպահպանողական ալիքի բարձրացումն է արևմտյան զարգացած շատ երկրներում: Ռեյգանոմիկայի տեսական հիմքը դեպի առաջարկը կողմնորոշված տնտեսագիտությունն էր: Դրանից գործնական եզրակացությունը հանգում էր ապրանքների և ծառայությունների պահանջարկի կարգավորումից դեպի դրանց արտադրության խթանմանը անցման շեշտադրումներին: Ներդրումների և նորարարությունների գործընթացների ծավալման, արտադրության վրա կատարված ծախսերի կրճատման, խնայողությունների աճման և մասնավոր կապիտալի կուտակման անհրաժեշտությունը պահանջում էր խոշոր հարկային բարեփոխումներ: Ռեյգանոմիկայի հիմնական ուղղություններն էին. կառավարության ծախսերի աճման տեմպերի իջեցումը, հարկային դրույքաչափերի իջեցումը, տնտեսական զարգացման վրա պետության ազդեցու-

¹ Краткий политический словарь. М., 1988, с. 279.

² Бондаренко Ю.В. Социальные сети малоимущих граждан Ставропольского края, диссертация на соискание ученой степени кандидата социологических наук, Ставрополь, 2018, стр.16 (197 страниц).

³ Социология: в 3-ех томах: словарь по книге. - М.: Социологический факультет МГУ им. М. В. Ломоносова. В. И. Добренев, А. И. Кравченко. 2003-2004.

թյան նվազեցումը: Միևնույն ժամանակ, Ռեյգանը մտադիր էր հարկերի կրճատման ֆոնին ավելացնել սպառազինությունների ծախսերը ռազմական բյուջեի գրեթե բոլոր առանցքային հոդվածների ուղղությամբ, և դրանով էլ նրա վարած քաղաքականությունը արմատապես տարբերվում էր Նիքսոնի, Ֆորդի և Քարթերի նախորդ վարչակազմերի քաղաքականությունից:

Թետչերիզմը¹ (անգլ. Thatcherism) Մեծ Բրիտանիայի պահպանողական կառավարության քաղաքականությունն է Մարգարետ Թետչերի (1979-1990) գլխավորությամբ, որն ուղեկցվում է նախկինում ազգայնացված ձեռնարկությունների և տնտեսության ճյուղերի սեփականաշնորհմամբ, ֆինանսատնտեսական ոլորտում մոնետարիզմով, սոցիալական ծրագրերի կրճատմամբ, կրթության և առողջապահության սոցիալական ոլորտներում մասնավորեցմամբ: Ազատ շուկայի, բայց ուժեղ կառավարության գաղափարները միավորող գաղափարախոսությունը, որն առաջ քաշեց Մարգարետ Թետչերը, իրականում իրենից ներկայացնում էր «նոր աջերի» քաղաքական փիլիսոփայության բրիտանական տարբերակը: Թետչերիզմի հայեցակարգը սերտորեն կապված է նեոլիբերալիզմի և «շուկային թերապիայի» սոցիալ-տնտեսական հասկացությունների և կատեգորիաների հետ: Նրա վարած ներքին քաղաքականության հիմնական ուղղություններն էին. պետական ծախսերի խստագույն սահմանափակումը. Աշխատավարձի և գների նկատմամբ վերահսկողության բացառումը, մասնավոր ձեռներեցությանը աջակցումը. խոշոր կապիտալների ներդրումը գիտատեխնիկական հետազոտությունների աշխատանքներում և արդյունաբերության նոր ճյուղերում, անկարգությունների և գործադուլների դաժանորեն ճնշումը:

Համաշխարհային պրակտիկայում սոցիալական աջակցության համակարգի ձևավորումը սկսվել է 20-րդ դարի կեսերից՝ Մեծ դեպրեսիայից հետո, որն ուղեկցվում էր հսկայական ակամա գործազրկությամբ և կրում էր երկարատև բնույթ: Ելակետը համարվում է 1942 թվականի Բներիջի զեկույցը, որում ձևավորվել է սոցիալական պաշտպանության համակարգի ձևավորման գործում պետության ակտիվ մասնակցության գաղափարը: Պետությունը իր վրա վերցրեց ռիսկերի նշանակալի մասը կապված աշխատավորների աշխատանքի կորստի, հաշմանդամության և կյանքի այլ անբարենպաստ հանգամանքների հետ: Ծնունդ առավ, այսպես կոչված, «ակտիվ զբաղվածության քաղաքականություն», որն ուղղված էր գործազրկության ժամանակաընթացքում աշխատանք փնտրելու, վերապատրաստման և վերուսուցման աջակցությանը: 1980-ական թվականներից սկսած, տնտեսական ռիսկերի բեռը կրկին աստիճանաբար սկսեց տեղափոխվել քաղաքացիների ուսերի վրա²: Այս առումով զարգացած երկրներում մտավախություններ առաջացան բնակչության կենսամակարդակի անկման հետ կապված: «Նոր աղքատություն» հասկացությունը սկսեց կիրառվել այն մարդկանց նկատմամբ, ովքեր դարձան պարտվածներ նոր տնտեսական պայմանների առաջ

¹ Այդ հասկացության հեղինակը բրիտանական լրագրողուհի Բեատրիս Քեմփբելլն է:

² Hacker J. The Great Risk Shift: The New Economic Insecurity and the Decline of the American Dream. Oxford University Press, 2008. p.250 .

գալու հետևանքով, այսինքն՝ ընդհանրապես իրենցից չկախված պատճառներով:¹

Նոր աղքատության հնարավոր աճը կապում են նաև կյանքի երկարատևության աճի հետ: Մարդիկ անցնում են թոշակի՝ չունենալով ապրելու համար բավարար միջոցներ: Այս պարագայում նվազում է նաև ֆինանսական հասանելիությունը, քանի որ ֆինանսական հատվածը կրճատում է տարեց մարդկանց մատուցվող ծառայությունների թիվը: Բացի այդ, տարեց մարդիկ ավելի հաճախ են ենթարկվում ֆինանսական ռիսկերի իրենց ֆիզիկական կամ ճանաչողական կարողությունների նվազման հետևանքով: Նրանք ունեն ցածր ֆինանսական գրագիտություն և ավելի հաճախ են դառնում ֆինանսական խարդախությունների զոհ:

Չնայած բազմաթիվ հրապարակումներին, այնուհանդերձ դեռևս գոյություն չունի արդեն իսկ ձևավորված «նոր աղքատներ» բնակչության խմբի ուսումնասիրության համար մի ամբողջական հայեցակարգ և մեթոդաբանություն, ինչը հնարավորություն կընձեռի բացահայտել դրանց հիմնական հատկանիշները մեր հանրապետության հասարակության սոցիալ-տնտեսական կառուցվածքում:

Մեթոդաբանություն

Հայաստանի Հանրապետությունում վերջին տարիներին ստեղծված իրավիճակներով պայմանավորված (Արցախյան 44-օրյա պատերազմ, հետպատերազմյան անկայուն իրավիճակ, Քովիդ-19 համավարակ, Ռուս-Ուկրաինական ներկա պատերազմ) մեր հետազոտությունում փորձենք ներկայացնել հանրապետությունում նշանակված ամսական կենսաթոշակի միջին չափի (դրամ), բնակչության ծննդյան պահից սկսած կյանքի սպասվող տևողության (տարի), կենսաթոշակառուների թվաքանակի ցուցանիշների շարժընթացը (դինամիկան) վերջին հինգ տարիներին՝ 2016-2020 թթ. ընկած ժամանակահատվածում որպես նոր աղքատության դրսևորման երևույթի և բնակչության խոցելի խմբերից մեկի: Հաշվարկման համար հիմք են ծառայել վիճակագրական սոցիալ-տնտեսական երևույթների դինամիկայի ուսումնասիրության հիմնական ցուցանիշները (բացարձակ հավելած, աճի և հավելածի տեմպեր): Տեղեկատվական բազան՝ ՀՀ Վիճակագրության կոմիտեի կողմից հրատարակած ամենամյա տարեգրքերի տվյալներն են:

Մինևույն ժամանակ, մեր կողմից առաջարկություն է կատարվել ՀՀ ՎԿ-ին «2023 թվականի վիճակագրական ծրագիր»-ում ներառել «նոր աղքատներ» բնակչության խմբի վերաբերյալ տեղեկատվություն (հնարավորության դեպքում), ինչպես նաև մշակել մեթոդաբանություն՝ տեղայնացնելով այն մեր հանրապետության առանձնահատկություններին համապատասխան:

Վերլուծություն

Ներքոհիշյալ աղյուսակ 1-ում ներկայացված են տվյալներ ՀՀ նշանակված ամսական կենսաթոշակի միջին չափի (դրամ), բնակչության ծննդյան պահից

¹ Armstrong S. *The New Poverty*. Verso, 2017. p. 256, Room G. *New Poverty in European Community*. Palgrave Macmillan, 1990. p. 135.

սկսած կյանքի սպասվող տևողության (տարի), կենսաթոշակատուների թվաքանակի ցուցանիշների շարժընթացի (դինամիկայի) վերաբերյալ վերջին հինգ տարիներին՝ 2016-2020 թթ. ընկած ժամանակահատվածում:

Ինչպես վկայում են աղյուսակ 1-ում բերված տվյալները, վերջին հինգ տարիների ընթացքում կենսաթոշակատուների թվաքանակը առանձնապես չի փոխվել, միայն մեկ տարում այն աճել է 0,1 % -ով, կյանքի սպասվող տևողությունը ծննդյան պահից սկսած 2020թ. կազմել է 73.5 տարի 2019թ.-ի 76.5 տարվա դիմաց, կամ նվազել է 3,9 %-ով (նվազման տեմպը կազմել է 96,1%), այլ կերպ ասած, կրճատվել է 3 տարով (ինչը բավականին բացասական երևույթ է), իսկ նշանակված ամսական կենսաթոշակի միջին չափը աճել է ընդամենը 3559 դրամով կամ՝ 8,8 %-ով (հետպատերազմյան, համավարակի, ինչու չէ նաև ներկայիս ռուս-ուկրաինական պատերազմի հետևանքով հանրապետությունում օրեցօր ահագնացող գնաճի պայմաններում բոլոր ապրանքային խմբերի նկատմամբ):

Աղյուսակ 1¹

ՀՀ կենսաթոշակի միջին չափի, կյանքի սպասվող տևողության, կենսաթոշակատուների թվաքանակի դինամիկան 2016-2020 թթ.

Ցուցանիշ	2016թ.	2017թ.	2018թ.	2019թ.	2020թ.	Աճի/նվազման տեմպ,% 2020/2019
Նշանակված ամսական կենսաթոշակի միջին չափը, դրամ	40 397	40 634	40 478	40 424	43 983	108,8
Կյանքի սպասվող տևողությունը ծննդյան պահից, տարի	75.0	75.4	75.9	76.5	73.5	96,1
Կենսաթոշակատուների թվաքանակը, հազար մարդ	468, 5	458,2	463,1	466,6	467,0	100,1

Գիտական նորույթ

Հետազոտության գիտական նորույթը կայանում է հետևյալում.

ՀՀ նշանակված ամսական կենսաթոշակի միջին չափի (դրամ), բնակչության ծննդյան պահից սկսած կյանքի սպասվող տևողության (տարի) և կենսաթոշակատուների թվաքանակի (մնացած խմբերի վերաբերյալ բացակայում են պաշտոնական վիճակագրական տվյալները), ցուցանիշների դինամիկայի վերլուծության հիման վրա հաշվարկվել են 2016-2020 թթ. ընկած ժամանակահատվածում դրանց աճման (նվազման) տեմպերը, որոնք հնարավորություն են տալիս որոշելու «նոր աղքատներ» խմբի քանակական և որակական պարամետրերը:

Եզրակացություն

Փաստորեն, ուսումնասիրելով կենսաթոշակատուների խմբում նշանակված ամսական կենսաթոշակի միջին չափը, հանգում ենք այն եզրակացության, որ, իրոք, մեր երկրում ևս ձևավորվել է նոր աղքատների խումբ և այդպիսի խմբերը շատ են, բացի կենսաթոշակատուներից, դրանց թվում են նաև բազմա-

¹ Աղյուսակը կազմված և հաշվարկված է հեղինակի կողմից ՀՀ ՎԿ-ի պաշտոնական տվյալների համաձայն, «Հայաստանի վիճակագրական տարեգիրք-2021», էջ 114,122

զավակ ընտանիքները, քաղաքային բնակչության որոշակի շերտերը, գործազուրկները, մուրացկանները, թմրամոլները, հաշմանդամները, որոնց թվաքանակը նկատելիորեն աճեց հատկապես Արցախյան 44-օրյա պատերազմից հետո և այլն: Միայն 43 983 դրամով ի՞նչ ծախսեր կարող են հոգալ մեր կենսաթոշակառուները՝ սննդի՞, կոմունալ ծախսերի՞, տրանսպորտային ծախսերի՞, թե՞ ոչ պարենային ապրանքների:

Եվ այսպես, «նոր աղքատության» և «նոր աղքատների» հարցը ժամանակակից պայմաններում նաև ՀՀ-ի համար դարձել է խիստ արդիական՝ ինչպե՞ս գոյատևել նման ծանր ճգնաժամային պայմաններում: Հետևաբար, «նոր աղքատության» խնդիրը և «նոր աղքատներ» սոցիալական շերտի առաջացումը պահանջում է հետազոտման և վերլուծական խորը հետազոտություն՝ Հայաստանում աղքատության հաղթահարման ռազմավարությունների ձևակերպման համար: Կարծում ենք, բնակչության սոցիալական աջակցության ոլորտում հարկավոր է նպաստել պետության դերի բարձրացմանը, բնակչության խոցելի խմբերում վերանայելով կենսաթոշակների, նվազագույն աշխատավարձի, նպաստների ամսական չափերը, հասնել այն բանին, որ դրանք դառնան գնաճին համահունչ:

«Նոր աղքատների»՝ որպես սոցիալ-տնտեսական երևույթի տեսական նկարագրությունը հարկավոր է տալ աղքատության գնահատման հիմնական տնտեսական ցուցանիշների համակարգվածության հիման վրա՝ բնութագրելով դրա էությունը, արտացոլելով այդ հասկացության տարբեր տեսակետները և առանձնացնելով դրանք հետևյալ խմբերում.

- բնակչության եկամուտների ցուցանիշներ;
- բնակչության կողմից նյութական բարիքների և ծառայությունների վրա կատարված ծախսերի և սպառման ցուցանիշներ;
- խնայողություններ;
- կուտակված գույքի ցուցանիշներ;
- բնակչության եկամուտների, աղքատության մակարդակի և սահմանների տարբերակման ցուցանիշներ;
- բնակչության կենսամակարդակի՝ որպես կարևորագույն սոցիալական կատեգորիայի ընդհանրացնող գնահատականների ցուցանիշները՝ հիմնվելով այնպիսի գործոնների վրա, ինչպիսիք կենսամիներմունք և սպառողական զամբյուղն են:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Тихонова, Н.Е. Феномен городской бедности в современной России. - М.: Летний сад, 2003, 408 с.
2. Численность населения с денежными доходами ниже величины прожиточного минимума и дефицит денежного дохода (Росстат. Дата обращения: 5 мая 2020)
3. Бирюкова С.С. и др. Семьи с детьми в России: уровень жизни и политика социальной поддержки. - М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2019. 153 с.
4. *Краткий политический словарь. М., 1988, с. 279.*

5. Бондаренко Ю.В. Социальные сети малоимущих граждан Ставропольского края. Диссертация на соискание ученой степени кандидата социологических наук, Ставрополь, 2018, 197 страниц.
6. Социология: в 3-ех томах: словарь по книге. – М.: Социологический факультет МГУ им. М. В. Ломоносова. В. И. Добреньков, А. И. Кравченко. 2003-2004.
7. Hacker J. The Great Risk Shift: The New Economic Insecurity and the Decline of the American Dream. Oxford University Press, 2008. p.250 .
8. Armstrong S. The New Poverty. Verso, 2017. p. 256, Room G. New Poverty in European Community. Palgrave Macmillan, 1990. p. 135.
9. «Հայաստանի վիճակագրական տարեգիրք-2021», ՀՀ ՎԿ

References

1. Tihonova, N.E. Fenomen gorodskoj bednosti v sovremennoj Rossii. - M.: Letnij sad, 2003, 408 s.
2. Chislennost' naselenija s denezhnymi dohodami nizhe velichiny prozhitochnogo minimuma i deficit denezhnogo dohoda (Rosstat. Data obrashhenija: 5 maja 2020)
3. Birjukova S.S. i dr. Sem'i s det'mi v Rossii: uroven' zhizni i politika social'noj podderzhki. - M.: Izd. dom Vysshej shkoly jekonomiki, 2019. 153 s.
4. Kratkij politicheskij slovar'. M., 1988, s. 279.
5. Bondarenko Ju.V. Social'nye seti maloimushhih grazhdan Stavropol'skogo kraja. Dissertacija na soiskanie uchenoj stepeni kandidata sociologicheskikh nauk, Stavropol', 2018, 197 stranic.
6. Sociologija: v 3-eh tomah: slovar' po knige. – M.: Sociologicheskij fakul'tet MGU im. M. V. Lomonosova. V. I. Dobren'kov, A. I. Kravchenko. 2003-2004.
7. Hacker J. The Great Risk Shift: The New Economic Insecurity and the Decline of the American Dream. Oxford University Press, 2008. p.250 .
8. Armstrong S. The New Poverty. Verso, 2017. p. 256, Room G. New Poverty in European Community. Palgrave Macmillan, 1990. p. 135.
9. «Hayastani vitwakagrakan taregirq-2021»

«ՆՈՐ ԱՂՔԱՏՆԵՐ» ՀԱՍԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆ. ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԴՐՍԵՎՈՐՈՒՄՆԵՐ

Գոհար Վազգենի Վարդանյան Գառնիկ Լյովայի Մամիկոնյան

Համառոտագիր: Աղքատության հիմնախնդիրը վերաբերում է աշխարհի բոլոր երկրներում և՛ քաղաքականության, և՛ գիտության մեջ առավել լայն քննարկվող խնդիրների թվին: Այնպիսի տպավորություն է ստեղծվում, որ դրա մասին ամեն ինչ արդեն ասվել է, և եթե աղքատության մասին հարցը դեռևս կարող է քննարկվել, ապա ավելի շուտ դա կվերաբերի ամենից առաջ այդ երևույթի դեմ գործնական միջոցառումների մշակման ուղղություններին, քան նրա էու-

թյան, պատճառների և հիմնական դրսևորումների վերլուծության հարցերին: Այնուհանդերձ, կարող ենք անվերապահորեն հաստատել, որ դա ամեննին էլ այդպես չէ: Վերջին տասնամյակների ընթացքում շատ հաճախ է խոսվում «նոր աղքատության» երևույթի մասին, և շատ է խոսվում բնակչության «նոր աղքատ» խմբերի մասին: «Նոր աղքատություն» տերմինը բազմաթիվ իմաստներ ունի, այն նկարագրում է մի շարք տարբեր երևույթներ, որոնք կապված են հենց աղքատության ընկալման փոփոխության հետ: Այս արտահայտությունն օգտագործում են տարբեր ոլորտների հետազոտողները, ինչու չէ՝ լրագրողները, և այս հայեցակարգի ընկալումը կախված է կոնկրետ կոնտեքստից: «Նոր աղքատություն» արտահայտությունը հայտնվել է վերջին տասնամյակներում և տարբեր երկրներում ու տարբեր ժամանակներում տարբեր կերպ է ընկալվում: **Հոդվածի նպատակը:** Այս հետազոտությունում նպատակ է դրված ուսումնասիրել «նոր աղքատություն» և «նոր աղքատներ» հասկացությունները, տալ դրա սահմանումները տարբեր հեղինակների կողմից, ուսումնասիրել բնակչության այդ շերտի դրսևորման առանձնահատկությունները աշխարհի տարբեր երկրներում և, մասնավորապես, Հայաստանի Հանրապետությունում: Այս նպատակին հասնելու համար մեր կողմից դրվեցին հետևյալ խնդիրները.

- ՀՀ վիճակագրական կոմիտեի հրապարակած պաշտոնական տվյալների հիման վրա վերլուծել մեր հանրապետությունում վերջին հինգ տարիների ընթացքում կենսաթոշակառուների միջին ամսական կենսաթոշակի դինամիկան՝ բնակչության այս հատվածը դիտարկելով որպես «Նոր աղքատների» դրսևորման առանձնահատկություններից մեկը,

- ուսումնասիրել Հայաստանի Հանրապետության բնակչության ծնունդից ի վեր կյանքի տևողության դինամիկան վերջին հինգ տարիների ընթացքում՝ կյանքի տևողության աճը համարելով որպես «նոր աղքատության» դրսևորման հատկանիշ,

- ուսումնասիրել ՀՀ-ում կենսաթոշակառուների թվաքանակի դինամիկան վերջին հինգ տարիներին՝ 2016-2020 թթ. որպես աղքատության նոր շեմի ամենախոցելի խմբերից մեկը:

Մեթոդաբանությունը: Հետազոտության համար հիմք են ծառայել վիճակագրական սոցիալ-տնտեսական երևույթների դինամիկայի ուսումնասիրության հիմնական ցուցանիշները (բացարձակ հավելաճ, աճի և հավելաճի տեմպեր): Տեղեկատվական բազան ՀՀ վիճակագրական կոմիտեի կողմից հրապարակված տարեգիրքների պաշտոնական վիճակագրական տվյալներն են: Միաժամանակ առաջարկություն ենք ներկայացրել ՀՀ վիճակագրական կոմիտեին՝ «2023 թվականի վիճակագրական ծրագրում» ընդգրկել «նոր աղքատ» խմբի մասին տեղեկատվությունը (հնարավորության դեպքում), ինչպես նաև մշակել մեթոդաբանություն՝ տեղայնացնելով այն մեր հանրապետության առանձնահատկություններին համապատասխան:

Գիտական նորույթը: Հետազոտության գիտական նորույթը կայանում է հետևյալում. ՀՀ նշանակված ամսական կենսաթոշակի միջին չափի (դրամ), բնակչության ծննդյան պահից սկսած կյանքի սպասվող տևողության (տարի) և

կենսաթոշակատուների թվաքանակի (մնացած խմբերի վերաբերյալ բացակայում են պաշտոնական վիճակագրական տվյալները), ցուցանիշների դինամիկայի վերլուծության հիման վրա հաշվարկվել են 2016-2020 թթ. ընկած ժամանակահատվածում դրանց աճման (նվազման) տեմպերը, որոնք հնարավորություն են տալիս որոշելու «նոր աղքատներ» խմբի քանակական և որակական պարամետրերը:

Վերոնշյալում կատարված վիճակագրական վերլուծությունը ցույց տվեց, որ վերջին հինգ տարիների ընթացքում կենսաթոշակատուների թվաքանակը առանձնապես չի փոխվել և, ուսումնասիրելով կենսաթոշակատուների խմբում նշանակված ամսական կենսաթոշակի միջին չափը, հանգում ենք այն եզրակացության, որ, իրոք, մեր երկրում ևս ձևավորվել է նոր աղքատների խումբ և այդպիսի խմբերը շատ են, բացի կենսաթոշակատուներից, դրանց թվում են նաև բազմազավակ ընտանիքները, քաղաքային բնակչության որոշակի շերտերը, գործազուրկները, մուրացկանները, թմրամոլները, հաշմանդամները, որոնց թվաքանակը նկատելիորեն աճեց հատկապես Արցախյան 44-օրյա պատերազմից հետո և այլն:

Բանալի բառեր. նոր աղքատներ, նոր աղքատություն, ռեյզանմիկա, թեռչերիզմ, բնակչության կենսամակարդակ, տնային տնտեսություններ, բազմազավակ ընտանիքներ, կենսաթոշակատուներ, հաշմանդամներ, տնտեսական նոր պայմաններ:

ПОНЯТИЕ «НОВЫЕ БЕДНЫЕ»: ИСТОРИЯ И ПРОЯВЛЕНИЯ

Гоар Вазгеновна Варданян
Гарник Леваевич Мамиконян

Аннотация: *Актуальность статьи.* Проблема бедности является одной из самых широко обсуждаемых тем в политике и науке во всех странах мира. Создается впечатление, что о ней уже все сказано, и вопрос о бедности если и может еще стоять, то скорее в плане разработки практических мер по борьбе с ней, чем с точки зрения анализа ее сущности, причин и основных проявлений. Тем не менее можно утверждать, что это далеко не так. В последние десятилетия очень часто обсуждается феномен «новой бедности», много говорят о «новых бедных» группах населения. Термин «Новая бедность» имеет многозначное выражение, оно описывает ряд различных явлений, связанных с изменениями восприятия самой бедности. Это словосочетание используется исследователями разных областей, почему бы и не журналистами, а восприятие этого понятия зависит от конкретного контекста. Словосочетание «новая бедность» появилось в последние десятилетия и по-разному воспринимается в разных странах и в разное время.

Цель статьи. Целью данного исследования является изучение понятий «новая бедность» и «новые бедные», дать ее определения разными авторами, изучить осо-

бенности проявления этого слоя населения в разных странах мира, в частности, в Республике Армения. Для достижения поставленной цели нами были поставлены следующие **задачи**:

- на основании официальных данных, опубликованных Статкомитетом РА, проанализировать динамику среднемесячной пенсии пенсионеров нашей республики за последние пять лет, рассматривая этот слой населения как одну из особенностей проявления «новых бедных»,

- изучить динамику ожидаемой продолжительности жизни с момента рождения населения Республики Армения за последние пять лет, рассматривая увеличение продолжительности жизни как признак проявления «новой бедности»,

- изучить динамику численности пенсионеров РА за последние пять лет, 2016-2020 гг. как одна из наиболее уязвимых групп в новой черте бедности.

Методология: В основу исследования положены основные показатели изучения динамики статистических, социально-экономических явлений (абсолютный прирост, темпы роста и прироста). Информационной базой являются официальные статистические данные ежегодников, издаваемых Статистическим комитетом РА. В то же время мы внесли предложение в Статистический комитет РА о включении информации о группе населения «новые бедные» в «Статистической программе 2023 года» (по возможности), а также разработать методику, локализовав ее в соответствии с особенностями нашей республики.

Научная новизна: Научная новизна исследования заключается в следующем: по данным официальной статистики РА, нами была выделена и представлена социальная группа «новые бедные» в структуре современного армянского общества по трем показателям: средний размер ежемесячной пенсии, назначенной РА (драмов), ожидаемая продолжительность жизни с момента рождения (годы) и численность пенсионеров (остальные официальные статистические данные по группам отсутствуют), на основе анализа статистических показателей динамики рассчитаны темпы роста и прироста вышеуказанных показателей за период 2016-2020 годы, позволяющие определить количественные и качественные параметры группы «новых бедных».

Вышеприведенный статистический анализ показал, что численность пенсионеров за последние пять лет практически не изменилась, и изучая средний размер назначенной месячной пенсии, мы приходим к выводу, что действительно в нашей стране образовалась группа новых бедных, и таких групп, помимо пенсионеров, немало, среди них многодетные семьи, отдельные слои городского населения, безработные, нищие, наркоманы, инвалиды, численность которых заметно возросла особенно после 44-дневной Арцахской войны и т.д.

Ключевые слова: новые бедные, новая бедность, рейганомика, тетчеризм, уровень жизни населения, домашние хозяйства, многодетные семьи, пенсионеры, инвалиды, новые экономические условия.

THE CONCEPT OF "NEW POVERTY": HISTORY AND MANIFESTATIONS

Gohar Vazgen Vardanyan
Garnik Lyova Mamikonyan

Abstract: The problem of poverty is one of the most widely discussed topics in politics and science in all countries of the world. One gets the impression that everything has already been said about it, and the issue of poverty, if it can still stand, is more likely in terms of developing practical measures to combat it than in terms of analysis of its essence, causes and main manifestations. However less can be argued that this is far from the case. **Purpose of the article:** The purpose of this study is to reveal the concepts of "new poverty" and "new poor", to give its definitions by different authors, to study the features of the manifestation of this segment of the population in different countries of the world, in particular, in the Republic of Armenia. To achieve this goal, the article set the objective to identify the relevant groups of "new poor" in the Republic of Armenia.

Methodology: The main indicators of studying the dynamics of statistical social and economic phenomena (absolute growth, rates of growth) served as the basis for the calculation.

Scientific novelty: The scientific novelty of the research consists of the following: - based on the analysis of the dynamics of the average monthly pension (AMD) assigned to RA, life expectancy since the birth of the population (years) and the number of pensioners (official statistical data on other groups is missing), the rates of their growth (decline) in the period 2016-2020 are calculated, allowing to determine the quantitative and qualitative parameters of the group "new poor".

Statistical analysis of the above has shown that over the past five years, the number of pensioners has not been changed much. Studying the average the monthly pension assigned to a group of pensioners, we come to the conclusion that, indeed, a new group of the poor has also formed in our country, and there are many such groups besides pensioners, including large families, certain segments of the urban population, the unemployed, the poor, drug addicts, the disabled, whose number has increased markedly, especially after the 44-day Artsakh war, etc.

Keywords: New poor, new poverty, Reaganomics, Thatcherism, living standard of population, households, large families, pensioners, the disabled, new economic conditions